

Yeni Türkiye

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik İlerleme Raporlarının Eğitim Başlığındaki Tespitler ile MEB 2010-2014 Stratejik Planı'nın Karşılaştırılması

Erdal Toprakçı* Gözde Yılmaz†

Giriş

AB, yirmi yedi Avrupa ülkesinden oluşan, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi boyutlu bölgesel bir bütünlüştür. Bu bütünlüşme, yirmi yedi ülkenin sorunlarını birlikte çözdükleri ve kaynakları ile bilgi ve teknolojilerini birlikte değerlendirdikleri, çok uluslu bir toplum oluşturmıştır. Böyle bir birliğin içerisinde üye devlet olarak yer almaya çalışan Türkiye uzun

yıllardır AB'nin gerektirdiği düzenlemeleri yerine getirme çabalarını sürdürmektedir (Sağlam, Özudoğru ve Çıray, 2011).

Avrupa Birliği Eğitim ve Kültür başlığı bağlayıcı hukuki düzenlemelere tabi olmayan ve Topluluk işbirliği programları ile yürütülen bir alandır. Mesleki eğitim konusunda Roma Antlaşmasında hukuki temeller bulunmasına rağmen eğitim konusunda herhangi bir düzenleme söz konusu olmamıştır. Buna karşılık doğrudan bağlayıcı olmayan metinler doğrultusunda ve siyasi işbirliği çabalarıyla Topluluk üye ülkelerine açık programlar oluşturulmuştur. Eğitim alanının AB'de hukuki olarak tanınması Maastricht Antlaşması ile mümkün olmuştur. Maastricht Antlaşmasının ardından 1999 yılında başlatılan Bolonya Süreci ve 2000 yılında yayınlanan Lizbon Stratejisi eğitim alanının gelişmesine katkıda bulunmuştur (TEPAY 2006).

Üye devletlerin ortak faaliyetleri yoluyla AB kendisine işbirliği hedefleri belirlemiştir. Bu alanlar; eğitim kalitesinin sürekli olarak iyileştirilmesi, gençler, öğrenciler, öğretmenler ve her seviyedeki okullar arasında işbirliğinin ve değişimin artırılması, ulusal eğitim sisteminde Avrupa boyutunun geliştirilerek diplomaların ve eğitim sürelerinin karşılıklı tanınması, uzaktan eğitimin geliştirilmesi, mesleki eğitim ve yaşam boyu eğitimin teşvik edilmesi ve kalitesinin artırılmasıdır (TEPAY 2006).

Helsinki Zirvesi sonucu, diğer aday ülkeler ile eşit koşullarda adaylığı açıklanan Türkiye için de bir Avrupa Stratejisi belirlenmiştir. Buna göre, Avrupa Komisyonu tarafından ilgili aday ülkenin üyeliğe hazırlık sürecinde aldığı mesafelerin ve kat ettiği gelişmelerin değerlendirildiği ilerleme raporlarının hazırlanması kararı alınmıştır. Söz konusu raporlar aday ülkelerin katılım ortaklığı önceliklerine uyumunu sağlamak amacıyla geliştirilen bir araç olarak görülmektedir (Kurşunlu, 2004:9). Raporlar, ulusal programları değerlendirmenin yanı sıra, özellikle 1998 yılından beri aday ülkelerin önceliklerle gerçekleştirmesi gerekenleri ne oranda gerçekleştirebildiklerini tespit etmektedir.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi, Teftiş, Ekonomisi ve Planlaması.

† Yüks. Lis. Öğr., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi, Teftiş, Ekonomisi ve Planlaması.

Kaynak Göstermek için:

Toprakçı, E. ve Yılmaz, G. (2013) Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik İlerleme Raporlarının Eğitim Başlığındaki Tespitler ile MEB 2010-2014 Stratejik Planı'nın Karşılaştırılması. Yeni Türkiye Dergisi. Türk Eğitimi Özel Sayısı, Sayı: 58. ss. 355-370
<https://www.erdaltoprakci.com.tr/wp-content/uploads/2018/06/avrupa-birli%C4%9Fi-ve-meb.pdf>

Yeni Türkiye

Gerek Dünyadaki gerek Avrupa Birliği ile ilişkilerdeki gelişmeler, Türk kamu yönetiminde ve dolayısıyla eğitim yönetiminde kapsamlı bir yeniden yapılanma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, toplumun taleplerine karşı duyarlı, katılımcılığa önem veren, hedef ve önceliklerini netleştirmiş, hesap veren, şeffaf ve etkin bir kamu yapılanmasının gereği olarak “Stratejik Yönetim” yaklaşımı benimsenmiştir. Stratejik yönetime geçişin bir aracı olan stratejik plan; kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtılması ve uygulamaların buna göre sonuçlandırılması hususunda makro, sektörel, bölgesel ve yerel ölçütler ile birlikte yönlendirici ve referans bir politika belgesi olma niteliğindedir. Stratejik planlama anlayışının eğitim-öğretim ve yönetimde etkin olmasını ve bir kültür olarak benimsenmesini sağlamak amacıyla Bakanlık için hazırlanan makro düzeydeki plana paralel olarak okul, ilçe ve il düzeyinde de stratejik planlar yapılması öngörülmüştür.

2009 yılında yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2010-2014 Stratejik Planı’nın; bir yandan kurum kültürü ve kurum kimliği oluşumuna, gelişimine ve güçlendirilmesine destek olurken diğer yandan yönetim uygulamalarına idari ve mali yönden etkinlik kazandırması amaçlanmıştır. Buna göre; paydaş analizi, kurum içi analiz ve çevre analizi, GZFT analizi yapılmış, Bakanlığın vizyonu, misyonu, stratejik amaç ve hedefleri belirlenmiş, temalandırılmıştır. Bu temalar, Okul öncesi eğitim, İlköğretim, Ortaöğretim, Özel öğretim, Özel eğitim ve rehberlik, Yükseköğretim, Hayat boyu öğrenme ve bilgi, Kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, Denetim ve danışmanlık, Uluslararası ilişkiler ve AB ye uyum olarak belirlenmiştir. MEB’in stratejik plan Türkiye’nin eğitimde hangi durumda olduğunu ve nereye gitmek istediğini anlamak bakımından içinde yararlı bilgiler barındırmaktadır. Bu temelde Avrupa Birliği’nin Türkiye ile ilgili İlerleme Raporlarında eğitim ile ilgili tespitlerin MEB’in Stratejik Plan ölçütünde gerçekleşip gerçekleşmediği anlaşılabilir.

Alanyazın incelendiğinde, AB sürecindeki Türkiye’nin eğitiminde meydana gelen gelişmeler hakkında yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları (Tekin, 2004; Tuzcu, 2006; Gültekin ve Anagün, 2006; TEPA\ (2006) Türkiye’nin eğitimde AB standartlarına uyumunu incelemiş; bazıları ülke karşılaştırmaları (Bağcı, 2011; Duranlıoğlu, 2013) yapmıştır. Maya (2006) “AB Sürecinde Türkiye ile AB Ülkeleri Eğitim İstatistiklerinin Karşılaştırması” adlı makalesinde AB ülkelerinin; eğitime ayrılan kaynaklar, okullaşma oranları, çalışmakta olan ve eğitim alan genç nüfusun yüzde değişimi, ilköğretimde sınıf başına düşen öğrenci sayısı, öğrencilerin öğretim kadrosuna oranı, bir öğretim yılında öğretmenlerin çalışma saatleri, öğretmenlerin maaşlarını belirleyen unsurlar ve kamu ortaöğretim kurumlarında alınan kararların yüzdelikleri bakımından Türkiye’den daha iyi durumda olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Gültekin ve Anagün (2006) “Avrupa Birliğinin Eğitimde Kaliteyi Belirleyici Alan ve Göstergeleri Açısından Türk Eğitim Sisteminin Durumu” adlı çalışmalarında, Avrupa Birliği’ne üye ve aday ülkelerin, eğitim değişkeni üzerinde odaklandığım, Türkiye’nin, Avrupa Birliği’ne üye olmaya çalışan bir ülke olarak eğitim konusunda gerekli zeni göstermek, eğitimi nicelik ve nitelik açısından geliştirmek zorunda olduğunu ifade etmişlerdir. Tuncer (2006) “Mesleki ve Teknik Eğitimde Meslek Standartları ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecindeki Yeri ve Önemi” adlı makalesinde, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde, mesleki teknik ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlere teknik konularda hizmet-içi eğitimler verilmesi gerektiği, araştırma kapsamındaki öğretmenlerin büyük çoğunluğunun uygulanan mesleki eğitim politikasından rahatsızlık duymakta oldukları saptamasını yapmıştır. Dönmez ve Sicar (2008)’in yaptığı “Avrupa Birliği Sürecinde Yükselen Ağ Toplumu ve Eğitim Yöneticileri” adlı çalışmada, gelişen enformasyon teknolojilerinin oluşturduğu bir ağ şemsiyesi altında Türkiye’de eğitim politikalarının ulusal ve küresel

Yeni Türkiye

analizler yapılarak geliştirilmesi gerektiği, Avrupa Birliği sürecinde hızlı adımlarla ilerlemek isteyen Türkiye'nin, bu vizyonun gereği olarak eğitim yöneticisi profilindeki değişime ivme kazandırmasının hayati olduğu vurgulanmıştır. Elveren ve Elveren (2011)'in "Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Türkiye'de Bilim ve Eğitim Politikaları: Hayat Boyu Öğrenme Programının Bir Değerlendirilmesi" adlı makalede, eğitime ayrılan kaynakların yeterli düzeyde artırılmaması ve var olan kaynakların etkili ve yerinde kullanılamaması, özellikle okul öncesi eğitimde ve yükseköğretimde okullaşma oranlarının düşüklüğü, bazı il ve bölgelerde ilk ve ortaöğretimde, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılamaması, öğretmen dağılımı ve yatırım planlamasındaki yetersizlikler, öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim yetersizleri; öğretmen kariyer planlamasının uzun süredir yapılamaması, eğitimciler arasında iletişim, işbirliği ve mesleki dayanışma yetersizliği, büyük şehir-küçük şehir ve kırsal kent arasında eğitimde nitelik farklılıklarının sürmesi, yükseköğretim kurumları arasındaki nitelik farklılıkları, eğitim kuramlarında ders araç-gereçleri (donanım) yetersizliği ve etkin kullanılamaması, üniversite giriş sisteminden kaynaklanan sorunlar, üniversite yönetim sistemindeki yetersizlikler, öğretmenlerin ve öğretim elemanlarının mesleki, ekonomik ve yönetsel koşullarının yetersizliği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Demirkaya, Güler ve Nartgün (2013) tarafından yapılan "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Bazı Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye'nin Eğitim Harcamalarının Karşılaştırılması" adlı çalışmada, Eğitim programları dahilinde örnek programların hazırlanması ve uygulanması gerektiği, programlara tam katılım için AB ülkeleri tarafından yapılan incelemeler sonucu görülen aksaklıkların giderilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Şadioglu (2013) "Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türk Eğitim ve Kültür Sisteminin Literatür Açısından Değerlendirilmesi"

adlı çalışmada, Türkiye'nin gerek okullaşma oranları, gerekse kişi başına düşen eğitim harcamaları ve aynı zamanda öğretmen başına düşen öğrenci sayılan bakımından AB ülkelerinin gerisinde seyrettiği tespitinde bulunmuştur.

Yukarıda değinilen çalışmalar incelendiğinde, genel anlamda AB ve Türkiye arasındaki ilişkide eğitim açısından bir takım genel değerlendirme ve tespitlerde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Buna göre alanyazında, AB'nin Türkiye ile ilgili İlerleme Raporlarında eğitim başlığında vurgulananlara dönük ya da İlerleme Raporlarında eğitim ile ilgili yapılan tespitler ve MEB'in Stratejik Planı karşılaştırması ile ilgili kabul edilebilecek doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada yapılmak istenen, AB ilerleme raporlarında yıllara göre Türkiye'nin nasıl ve hangi doğrultuda evirildiğini ortaya koymak ve Milli Eğitim Bakanlığı 2010- 2014 Stratejik Planı ile karşılaştırmaktır. Bu yolla, Avrupa Birliği ölçütünde Türkiye'deki eğitimin durumunun anlaşılmasına bir katkı sağlanması amaçlanmıştır. Amaca ulaşmak adına araştırmada; "AB İlerleme Raporlarında Türkiye ile ilgili yapılan tespitler nelerdir? AB'nin Türkiye'den beklediği değişikliklerin MEB'inin Stratejik Planında ele alınma durumu nedir?" şeklinde ifade edilen iki alt probleme cevap aranmıştır. Bunun için önce, AB İlerleme Raporlarında yıllara göre Türkiye ile ilgili olumlu ve olumsuz tespitleri ortaya konmaya ve AB'nin Türkiye'den beklediği değişikliklerin MEB'inin Stratejik Planında ele alınma durumu, Stratejik Plan'da ilgili temaya verilen önem tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullanılır (Çepni, 2007). Doküman incelemesi, çalışılacak konular ile ilgili olarak yazılı ve basılı

Yeni Türkiye

belgelerin analizini içerir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Araştırmada verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır, bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmak için; elde edilen veriler mantıklı ve anlaşılır biçimde betimlenir, yapılan bu betimlemeler yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır.

Çalışmada kullanılan dokümanlardan olan AB İlerleme raporlarına Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı sayfasından indirilerek ulaşılmış, özgünlüğü kontrol edilmiş, dokümanlar anlaşılabilir olarak analiz edilmiş ve yıllara göre eğitim hakkında kaydedilen durum saptamaları ortaya konulmuştur. Yapılan saptamalarda, Türkiye'nin eğitimdeki konumuna yönelik olumlu, olumsuz ifadeler ayrı ayrı ele alınmış, ayrıca yıllara göre yapılan öneriler de ayrı olarak analiz edilmiş, kronolojik bir düzende yansıtılmıştır. Ardından, analiz edilen bulgular tablolaştırılmış, konu başlıklarına göre ifadelerin olumlu/olumsuz yönde olması içeriğine göre sayısallaştırılmıştır. Araştırmacılar olumlu ve olumsuz olarak ayrılan durumları birlikte teyit etmiş ve yararlanılan kaynak tekrar kontrol edilerek araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliği sağlanmıştır. Çalışmada kullanılan diğer bir doküman olan Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın internet sayfasından alınmış ve özgünlüğünün kontrol edilmesinin ardından, AB İlerleme Raporlarındaki analizlere göre ortaya konan tespitlerle karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmada iki alt probleme bağlı olarak iki yol izlenmiştir. Birinci alt probleme cevap vermek üzere, AB İlerleme Raporlarında yıllara göre, Türkiye ile ilgili olumlu ve olumsuz ifadeler tespit edilmiştir. Bunun için AB İlerleme Raporları incelenmiş ve raporlarda vurgulanan olumlu ve olumsuz tespitler birer tabloya dönüştürülmüştür. Bu dönüşüme örnek vermek gerekirse, olumlu ifadeler bazında; 2004 yılında Leonardo Da Vinci,

Soc- rates ve Gençlik isimli Topluluk Programları'na katılımı ilgili olarak Türkiye'deki ulusal kurumların ve Türk Ulusal Ajansın dikkate değer ilerleme sağladığı belirtilmiştir. Olumsuz ifadeler yönünden bir örnek vermek gerekirse; 2002 yılında Türkiye'nin özellikle dezavantajlı bölgelerde, fakir öğrencilerin okula devam oranını artırma yönündeki çabalarını hızının düşük olduğu ifade edilmiştir. Daha sonraki aşamada oluşturulan bu iki tablo aynı alt problem bazında olumlu ve olumsuz ifadeleri bazında karşılaştırılmak üzere bir karşılaştırma tablosu oluşturulmuştur. Bu tablonun oluşturulmasına örnek vermek gerekirse; eğitime yatırım temasına yapılan olumsuz yorumun sayısal yönden, olumlu yorumdan daha fazla olduğu; eğitimde kalite temasında ise olumsuz yoruma rastlanamayıp, bu temaya olumlu yaklaşıldığı ortaya konulmuştur. Oluşan olumlu ve olumsuz yaklaşımların hangi tarafta ağır bastığı sayısal olarak bulunduktan sonra, bu farkın toplam içindeki yüzdesi hesaplanmıştır.

İkinci alt problem olan MEB'inin Stratejik Planı ve AB İlerleme Raporlarının 2011, 2012 ve 2013 yıllarına göre karşılaştırılması suretiyle Türkiye'nin eğitim ile ilgili kendisinden beklenen değişiklikleri yerine getirme durumunu bulmak için AB İlerleme Raporları ve Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı incelenmiştir. Bunun için İlerleme Raporlarında Yapılan tespitlerin (ifadelerin) yansımalarının Stratejik Plan'da olup olmadığına (planın hedeflerine) bakılmış ve tablolaştırılmıştır. Tablo oluşturulurken şöyle bir yol izlenmiştir: Örneğin, hayat boyu eğitimin İlerleme Raporlarında olumsuz ele almış sayısı bulunmuş, daha sonra bu sayının toplam içindeki yüzdesi hesaplanmıştır. Aynı tema için MEB Stratejik Planında hayat boyu eğitimin ele alınma sayısı bulunup, Stratejik Plan'da toplam içerisindeki yüzdesi hesaplanmıştır. Burada amaç, ilerleme raporlarındaki tema başlıklarına Stratejik Plan'da verilen önemi ve stratejik planda hedefe konup

Yeni Türkiye

konmadığını tespit ederek sayısal yönden bu karşılaştırmanın yüzdesini ortaya koymak ve yorumlamaktır. Sadece 2011, 2012 ve 2013 AB İlerleme Raporları'nın ele alınış amacı, Stratejik Planın kapsadığı 2010-2014 yıllarını doğru yorumlayabilmek ve ilgili yılları analiz edebilmektir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde her bir alt probleme cevaplar verebilmek bakımından, alt problemler bazında bir başlıklandırmaya gidilmiştir. Birinci alt probleme cevap verebilmek için, önce Raporlardaki olumlu ve olumsuz ifadeler tespit edilmiş sonra her ikisi karşılaştırılmıştır. İkinci alt probleme cevap vermek için ise Raporlar ve Stratejik plan karşılaştırmasına gidilmiştir.

1. AB İlerleme Raporlarında Türkiye ile ilgili Yapılan Tespitler Nelerdir?

Bu alt probleme yanıt vermek üzere önce bütün raporlarda yapılan tespitlerin yıllara göre evrilmesine yer verilmiştir. Sonra raporlardaki olumlu ifadeler ve olumsuz ifadeler saptanmış en sonra ise her ikisinin karşılaştırılması yoluna gidilmiştir.

Yıllara göre AB İlerleme Raporlarında olumsuz olarak ele alınan temasal başlıkların tabanı aşağıda sunulmuştur.

1998 yılı ilerleme raporunda dersliklerde, öğretim kadrosunda ve genel olarak personel alanında hala eksikler ile karşılaşıldığı vurgulanmaktadır. AB İlerleme Raporlarında öneri başlığı altında yer alan ifadelerde, olumsuzlanan temalara yorumlar getirilmiş ve Türkiye'nin eğitimsel durumunu pozitif seyre döndürmesi için öneriler sunulmuştur. Gençlik programlarına katılım yönünden, 1998 yılında usullere uygun olarak, Türkiye'nin 2000-2004 yıllarında Sokrates, Leonardo ve Avrupa Gençlik Programlarına katılma imkânını öngörmekte, bu katılımın, kültürlerin ve zihniyetlerin birbirine yaklaşmasına hizmet edeceği belirtilmiştir. 1999 yılında Leonardo da Vinci II, Sokrates II ve Avrupa için Gençlik

başlıklı Topluluk Programları'na Türkiye'nin katılmasına imkan vermek üzere Türkiye'de uygulamaya konulacak hazırlayıcı düzenlemelerin hala yapılmakta olduğu bildirilmiştir.

1999 yılında Göçmen işçilerin çocuklarıyla ilgili AT yönergesinin aktarımına ilişkin kesin durumun net olmadığı, emek piyasasının ihtiyaçları ile meslek okulları mezunlarının kazandıkları beceriler arasında net bir bağlantı olması gerektiği, öğretim metodlarının gözden geçirilerek, boş öğretmen kadrolarının doldurulması gerektiği, Mesleki eğitim alanında, eğitim sisteminin etkinliğini arttırmak için yeni reform düzenlemelerinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; okul sisteminin yönetilmesinin ve idare edilmesinin bölgelere, illere veya ^ ilçelere devredilerek, bu görevlerin daha alt kademelere aktarılması (desantralizasyon) önerilmiştir.

2000 yılında özellikle kırsal alanlarda, eğitim kalitesinin aynı düzeyde olmadığı, mesleki öğretim ve eğitim sistemini emek piyasasının gereksinimleriyle daha uyumlu kılma konusunun eksik olduğu açıklanmıştır.

AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; öğretim sistemi içinde daha kolay geçiş yapılmasına imkan verecek tek bir mesleki öğretim sisteminin temelini atan yeni yasa çerçevesinde, üniversite giriş sınavına katılmaksızın, ileri düzeyde mesleki öğretim ve eğitim sunan kurumlara girmenin mümkün olacağı belirtilmiştir.

2001 yılında Türkiye'nin özellikle dezavantajlı bölgelerde, fakir öğrencilerin okula devam oranını artırma yönündeki çaba hızının düşük olduğu belirtilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; Türkiye'nin özellikle dezavantajlı bölgelerde, fakir öğrencilerin okula devam

Yeni Türkiye

oranım artırma yönündeki çabaların hızlandırılması gerektiği ifade edilmiştir.

2003 yılında engelli çocukların okul öncesi zorunlu eğitimini geliştirme yönünde ilerleme sağlanamadığı yazılmıştır.

2004 yılında GSYH içerisindeki eğitim yatırımlarının hala AB ortalamasının altında olduğu, erken yaşta okuldan ayrılma oranlarının yüksek düzeyde devam ettiği, engelli çocukların okul öncesi zorunlu eğitimini geliştirme yönünde ilerleme sağlanamadığı, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde eğitimde önemli derecede cinsiyet farklılığının olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin, genel ve mesleki eğitim de dahil olmak üzere, çok fazla merkezi bir yönetim yapısına sahip olduğu, valilerin sınırlı karar verme yetkileriyle büyük ölçüde idari bir rol yerine getirdikleri belirtilmiştir. İleri derecede merkezi yapı özelliği gösteren üniversitelerin yeterli ölçüde akademik, idari ve mali özerkliğe sahip olma-dıkları ve iş piyasalarına dönük olmadıkları mesleki eğitim ve öğretim okulu mezunlarının yükseköğretime erişimine ilişkin mevcut kısıtlamaların, mesleki eğitim ve öğretime girişleri azalttığı ve genel eğitime yönelimi de artırmadığı, yaşam boyu öğrenme sürecine katılımın çok düşük olduğu belirtilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; 2004 yılında Türkiye'nin Topluluk Programlarına katılmaya devam etmesi ve Topluluk Programlarından tümüyle yararlanabilmesi için daha fazla çaba ortaya koyması, eğitim ve öğretim alanındaki reform çabalarına devam etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Toprakçı (2004) bir çalışmada da, eğitim yönünden Türkiye'nin Avrupa farkındalığını yakalayamadığını belirtmiş, topluluğa kabul edilmeyişinin bu bulgulardan yararlanılarak tartışılabileceğini öne sürmüştür.

2005 yılında son dört yılda, okul öncesi eğitimdeki çocuk sayısındaki % 68'lik bir artışın hala düşük olduğu, özel öğretime tabi çocukların eğitimi için daha çok mali kaynak tahsis edilmiş olmakla birlikte, hala bu alanda yapılacak çok şeyin olduğu ve ilgili bütün bakanlıklar arasında

işbirliği ve eşgüdümün yetersiz seviyede olduğu ifade edilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; eğitim sisteminin yerel ihtiyaçlara cevap verebilmesini teminen, âdemimerkeziyetçilik için daha çok çaba sarf edilmesi gerektiği vurgulanmış ve yüksek öğretim daha çok ademi merkeziyetleştirilmeüdir denilmiştir. Önceliğin, işletmelerde ve meslek örgütlerinde beceri eğitiminin geliştirilmesine verilmesi gerektiği, Mesleki ve teknik eğitim (MTE) için öğretmen yetiştiren Mesleki ve Teknik Eğitim Fakülteleri, Avrupa Kredi Transfer Sisteminin uygulanabilmesi için yeniden yapılanması durumunda olduğu, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde ve hâlihazırda devam eden MTE Modernizasyon programından yararlanarak, tüm yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılmasının bir parçası olarak ele alınması gerekliliği ifade edilmiştir. Türk yetkililerinin artık uyumlu ve kapsamlı hayat boyu öğrenme stratejisi ortaya koyması gerektiği ve bu nedenle, Türkiye'nin Eğitim ve Öğretim 2010 çalışma programına etkin bir katılım sağlanması ve 2010 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere için gerçekçi ama zorlu hedefler seçmesinin önemli olduğu ortaya konulmuştur. Türkiye'nin, Lizbon Stratejisi doğrultusunda, üniversitelerin bilgi temelli ekonomiye tam olarak katkı yapabilmesini sağlamak için, çerçeve yönetmeliklerinin üniversitelerin özlü değişiklikler yapabilme ve stratejik önceliklerini takip edebilmesine imkân vermesini sağlamak zorunda olduğu ifade edilmiştir. Nitekim Gediklioğlu (2005), Türkiye'de AB'ye uyum sürecinde eğitim alanında çeşitli çalışmalar yapıldığı ve bazı önemli gelişmeler olduğunun yadsınamaz olduğunu, fakat bu çalışmaların arzu edilen düzeyde olmaktan oldukça uzak olduğunu belirtmiştir. Bu bulgulardan farklı olarak, Şaşmaz, Aydağül, Tüzün ve Aktaşlı (2011)'nin 2005 yılı öğretim programında yapılan değişikliklere vurgu yapan çalışmada,

Yeni Türkiye

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programının AIIIM'nin öngördüğü ölçüde nesnel, eleştirel ve çoğulcu olduğu ve bir dinin benimsetilmesi yaklaşımından vazgeçilemediği ortaya konulmuştur. Bu durumun kaçınılmaz olarak "biz Müslümanlar" ve "onlar" ile başlayan bir din ayrımcılığının ortaya çıktığı ve inanç akidelerinin hep pozitif önermeler olarak aktarıldığı, böylelikle inanç ve geleneğin eleştirel aklın ve özgür iradenin önüne çıkarıldığı, tüm bu etmenlerin insan haklarına aykırılık oluşturduğu belirtilmiştir.

2006 yılında yaşam boyu eğitime katılım oranlarının çok düşük olduğu, ancak, 2000 yılındaki %1.1 oranına kıyasla 2005'te %2'ye yükseldiği belirtilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; özellikle yaşam boyu eğitim konusunda Lizbon stratejisi ile ilgili çabalar devam edilmesi gerektiği yazılmıştır. Üniversiteleri daha fazla iş piyasalarına yönelik hale getirmek için Yüksek Öğretim Kurulu'nun koordinasyon rolünün yeniden gözden geçirilmesi ve iş piyasası ile eğitim arasındaki bağların güçlendirilmesi gerektiği de belirtilmiştir. Nitekim Tuncer (2006) bir makalesinde, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, mesleki teknik ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlere teknik konularda hizmet-içi eğitimler verilmesi gerektiği, araştırma kapsamındaki öğretmenlerin büyük çoğunluğunun uygulanan mesleki eğitim politikasından rahatsızlık duymakta oldukları saptamasını yapmıştır.

2007 yılında Ulusal Ajans'ın idari kapasitesi artan iş yüküyle başa çıkabilme durumunun düşük olduğu vurgulanmıştır.

2008 yılında Türkiye'nin toplam katkı payım zamanında ödememesinin, bahse konu programların 2008 yılında uygulanmasını finansman eksikliği nedeniyle sekteye uğrattığı ve hayat boyu öğrenme düzeyinde hala eksikliklerin var olduğu yazılmıştır. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; 2008 yılında eğitim, öğretim, gençlik ve kültür alanlarında iyi ölçüde ilerleme kaydedildiği

ancak, Topluluk programlarının sorunsuz olarak uygulanabilmesi için Türkiye'nin toplam mali katkısını zamanında yapması gerektiği belirtilmiştir. İlgili yılda Yıldırım (2008) tarafından yapılan bir araştırma da, bulgulara ek olarak, Türkiye'de okul öncesi eğitim sisteminin Avrupa Birliği ülkeleriyle yapı bakımından benzerlik göstermesine rağmen okullaşma oram açısından oldukça farklılaştığı, çünkü Türkiye'de okulöncesi okullaşma oranının oldukça düşük olduğunu saptamıştır.

2009 yılında yükseköğretim alanında, 23 yeni üniversite kurulmuş olup, eğitim kadrosu ve fiziksel imkânlar açısından çeşitli ihtiyaçlar bulunduğu, geçmiş öğrenimlerin tanınması konusunda ulusal veya kurumsal düzeyde/program düzeyinde bir usul bulunmadığı, dış kalite güvence sisteminin geliştirilmesi ve yükseköğretime erişimin genişletilmesi konularında ileride sorunlarla karşılaşılmasının muhtemel olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin toplam katkı payımı zamanında ödememesi, bahse konu programların 2008 yılında uygulanmasını finansman eksikliği nedeniyle sekteye uğrattığı, eğitime erişim açısından hem erkekler hem de daha ağırlıklı olarak kızlar açısından büyük bölgesel farklılıkların devam ettiği ve son 10 yılda yapılan girişimlere rağmen meslek liselerindeki eğitim kalitesinin artırılmasına hâlâ ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; Türkiye'nin, Avrupa Yeterlilikler Çerçevesine uygun biçimde ve her tür eğitim, mesleki eğitim ve yeterliliğe uygulanacak mesleki yeterlilik sistemi oluşturma yönündeki çabalarına devam etmesinin gerektiği vurgulanmıştır.

2010 yılında, Türkiye'nin okulu erken bırakanların oranı ve yetişkinlerin hayat boyu öğrenmeye katılımı bakımından AB ortalamasının oldukça altında olduğu, Bolon- ya sürecinde yeterliliklerin tanınması, kalite garantisi ve Avrupa Yeterlilikler Çerçevesine

Yeni Türkiye

dayanan ulusal bir yeterlilikler çerçevesinin oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.

2011 yılında, okulu erken bırakanların ve yetişkinlerin hayat boyu öğrenime katılım oranları bakımından hâlâ AB ortalamasının oldukça altında olduğu, yeni açılan üniversitelerin, öğretim kadrosunun sayısı ve altyapı bakımından önemli ölçüde farklılıklar gösterdiği, Ulusal Mesleki Yeterlilik Sistemi'nin oluşturulmasındaki ilerleme, mesleki standartlar, yeterlilikler ve değerlendirme koşullarının oluşturulması için yirmi altı merkezin kurulmasıyla devam ettiği ve Avrupa'dakini temel alan bir ulusal yeterlilikler çerçevesinin henüz oluşturulmadığı bildirilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; Avrupa standartları ve kılavuzları ile uyumlu bir Kalite Güvencesi ve Akreditasyon Ajansı'nın kurulması gerektiği, modüllerin değerlendirilmesine yönelik tutarlı süreçlerin geliştirilmesi ve eğitimdeki ilerlemenin izlenmesi için bunların kullanılmasının sağlanması durumu belirtilmiştir. İlgili yılda yapılan bir araştırmada da Bağcı (2011), yaygın bir yetişkin okuryazar sorunu olan, sınıflar -cinsler- bölgelerarası eşitsizliklerin hızla derinleştiği, toplumsal ayrışmanın eğitim alanından beslendiği, töre cinayetleri ve kan davaları gündeminden düşmeyen, kendisine benzemeyen herkese düşman gözüyle bakan genç bir kuşağa sahip ve giderek muhafazakârlaşan Türkiye'nin, salt işgücü ihtiyacını karşılamak üzere bir yaşam boyu eğitim politikası geliştirmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin, eşitlikçi ve özgürlükçü eğitim fikirlerini, kendine özgü bir aydınlanma perspektifiyle harmanladığı yaşam boyu eğitim politikalarına ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur.

2012 yılında 4+4 + 4 eğitim sistemiyle çocukların 14 yerine 10 yaşında dini eğitim almaya başlayacak olmasıyla birlikte, yeni mevzuatın sunulma yönteminin Türkiye'de tartışmalara yol açtığı, yeni Eğitim Kanunu ile tüm illerde zorunlu

okul öncesi eğitim verilmesi hedefinin terk edildiği tespit edilmiştir. Türkiye'deki üniversitelerin toplam sayısının 168'e ulaştığı, bununla birlikte, öğretim elemanı sayısı ve altyapı bakımından önemli nitelik farklılıklarının mevcut olduğu, bağımsız ve tam olarak işleyen, Avrupa standartları ve kılavuzları ile uyumlu bir Kalite Güvencesi ve Akreditasyon Ajansı'nın hâlâ kurulmadığı, Yükseköğretim için oluşturulmasına karar verilen kalite güvence ajansı için hazırlıkların ise henüz başlamadığı belirtilmiştir. Türkiye'de, hayat boyu öğrenmedeki gelişmenin oldukça erken aşamada olduğu ve özellikle ülkenin en dezavantajlı bölgelerinde çabaların artırılması ve koordine edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. AB İlerleme Raporlarında ilgili yılda getirilen önerilere bakıldığında; yeterliliklerin tamnması, kalite güvencesi ve Avrupa yeterlilik Çerçevesine dayanan ulusal yeterlilik çerçevesinin oluşturulması gerektiği, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde ve hâlihazırda devam eden MTE Modernizasyon programından yararlanarak, tüm yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılmasının bir parçası olarak ele alınmasının önemi belirtilmiştir.

2012 yılında Yükseköğretime erişimde ilerleme kaydedildiği ancak yine de AB ortalamasının altında olduğu, 2012 yılında uygulamaya giren yeni "4+4+4" eğitim sisteminin, zorunlu eğitime başlama yaşını 84 aydan 66 aya indirdiği, müfredatın bu doğrultuda gözden geçirilmediği için, okula yeni başlayanlar açısından sorunlar ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Toplumsal cinsiyet farklılığının %2,4'ten %1,5'e gerileyerek azalmaya devam ettiği ancak bazı bölgelerde söz konusu farkın kayda değer düzeyde olmaya devam ettiği açıklanmıştır. Türkiye'deki 170 üniversite arasında nitelik açısından önemli farklılıkların süregeldiği, bağımsız, tümüyle işlevsel ve Avrupa standartları ve kılavuzları ile uyumlu bir Kalite Güvencesi ve Akreditasyon Ajansı'nın hâlâ kurulamadığı belirtilmiştir.

Yeni Türkiye

1.1. AB İlerleme Raporlarında Eğitim Başlığı Altında Geçen Olumlu İfadeler

AB ilerleme raporlarına bakıldığında, yıllar içerisinde hayat boyu eğitim, eğitime yatırım, mesleki eğitim, dezavantajlı grupların durumu, gençlik programlarına katılım, okul öncesi eğitim, okul terki ve Ulusal Ajansın işlevliliği temaları, olumlu seyir eden ifadelerdir. Özellikle yaşam boyu eğitim ve mesleki eğitime vurgu yapılmış, Türkiye'nin bu alanlarda adımlar atmasına olumlu yaklaşmıştır. Zorunlu eğitim süresindeki artışa da AB ilerleme raporlarında olumlu bakılmıştır. Aşırı hiyerarşi ve bürokrasinin getirdiği iletişimsizlik, maddi sorunlar ve görev temininde zaman kaybı gibi olumsuzlukları giderme olasılığı bağlamında da özellikle yerleşme yolunu açan yeni reformların kabulü, ilerleme raporuna süreç içerisinde olumlu olarak yansımıştır.

Tablo 1: AB İlerleme Raporlarında Olumlulan Temaların Dağılımı

Tema	İfade Sayısı	Yüzde (%)
Hayat boyu eğitim	7	20,58
Eğitime yatırım	1	2,94
Mesleki eğitim	6	17,64
Dezavantajlı gruplar	6	17,64
Gençlik programlarına katılım	8	23,52
Okul öncesi eğitim	4	11,76
Okul terki	1	2,94
Ulusal Ajans'ın işlevliliği	1	2,94
Toplam	34	100

Tablo 1 incelendiğinde, olumlulan temaların sayısal analizinde, Gençlik programlarına katılım düzeyi en çok olumlulan başlık olurken, Eğitime yatırım, Okul terki ve Ulusal Ajans'ın işlevliliği temaları olumlulanmalanna rağmen yüzdeler dilimde alt sıralarda seyretmiştir. Bu alanlara daha fazla önem gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Gençlik programlarına katılımında başarı ve Hayat boyu eğitime verilen önem de, Türkiye'nin bu alanda yaptığı atılımların olumlu seyrini ortaya koymaktadır.

Tablo 2: AB İlerleme Raporlarında Olumsuzlanan Temaların Dağılımı

1.2. AB İlerleme Raporlarında Eğitim Başlığı Altında Geçen Olumsuz İfadeler

AB İlerleme Raporlarında yer alan olumsuz göstergeli temaların sayısal analizine bakıldığında; Hayat boyu eğitim, Eğitime yatırım, Mesleki eğitim,

Eğitimde kalite, Dezavantajlı grupların konumu, Üniversitelerin işlevliliği, Gençlik programlarına katılım, Okul öncesi eğitim, Okul terki, Ulusal Ajans'ın işlevliliği, Eğitimde hiyerarşik yapı ve eğitim sistemi eleştirilmiştir.

Temalar	İfade Sayısı	Yüzde (%)
Hayat boyu eğitim	5	13,8
Eğitime yatırım	3	8,3
Mesleki eğitim	4	11,11
Eğitimde kalite	3	8,3
Dezavantajlı gruplar	9	25
Üniversitelerin işlevliliği	2	5,5
Gençlik programlarına katılım	2	5,5
Okul öncesi eğitim	2	5,5
Okul terki	1	2,77
Ulusal Ajans'ın işlevliliği	1	2,77
Eğitimde hiyerarşik yapı	2	5,5
Eğitim sistemi	2	5,5
Toplam	36	100

Dezavantajlı gruplar başlığı en fazla olumsuzlanan başlık olmuş, ardından' gelen Hayat boyu eğitim ve mesleki eğitime de büyük ölçüde olumsuz yorum getirilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, Eğitime yatırım ve Eğitimde kalite düşüklüğü ile ilgili eleştirilerinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, Üniversitelerin işlevliliği, Gençlik programlarına katılım, Okul öncesi eğitim, Eğitimde hiyerarşik yapı ve eğitim sistemi de az bir yüzdeler dilim ile eleştiri oklarının hedefi olmuştur.

1.3. AB İlerleme Raporlarında Eğitim Başlığı Altında Geçen Olumlu ve Olumsuz İfadelerin Karşılaştırılması

Tablo 3 incelendiğinde; yıllar içerisinde Hayat boyu eğitim, Mesleki eğitim, Gençlik programlarına katılım, Okul öncesi eğitim

Tablo 3: Temalara göre Olumlu ve Olumsuz ifadelerin Sayısal Olarak Karşılaştırılması

Temalar	Olumlu İfade Sayısı	Olumsuz İfade Sayısı	Fark	Farkın Yüzdesi (%) (Olumlu)	Farkın Yüzdesi (%) (Olumsuz)
Hayat boyu eğitim	7	5	2	7,69	
Eğitime yatırım	1	3	-2		-7,69
Mesleki eğitim	6	4	2	7,69	
Eğitimde kalite	0	3	-3		-11,53
Dezavantajlı gruplar	6	9	-3		-11,53
Üniversitelerin işlevliliği	0	2	-2		-7,69
Gençlik programlarına katılım	8	2	6	23,07	
Okul öncesi eğitim	4	2	2	7,69	
Okul terki	1	1	0	0	
Ulusal Ajans'ın işlevliliği	1	1	0	0	
Eğitim Sistemi ve Hiyerarşik yapı	0	4	-2		-15,38
Toplam	34	36	-2	46,14	-53,82

temalarının, AB ilerleme raporlarında olumlu seyir eden bir manzara sergilediği görülmektedir. Olumlanan temaların sayısal analizine bakıldığında, Gençlik programlarına katılım düzeyi en çok olumlanan başlık olurken, Eğitime yatırım, Okul terki ve Ulusal Ajans'ın işlevliliği temaları olumlanmalarına rağmen yüzdeler dilimde alt sıralarda seyretilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde; eğitime yatırım, mesleki eğitim, eğitimde kalite, dezavantajlı grupların konumu, üniversitelerin işlevliliği, eğitimde hiyerarşik yapı ve eğitim sisteminin eleştirildiği görülmektedir. Eğitim sistemi ve hiyerarşik yapı en fazla olumsuzlanan başlık olmuş, ardından gelen eğitimde kalite ve dezavantajlı gruplar temalarına da büyük ölçüde olumsuz yorum getirilmiştir. Nitekim Gültekin ve Anagün (2006) da, Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin, eğitim değişkeni üzerinde odaklanmış bulunduğunu, Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne üye olmaya çalışan bir ülke olarak eğitim konusunda gerekli özeni göstermek, eğitimi nicelik ve nitelik açısından geliştirmek zorunda olduğunu ifade etmişlerdir. Ülsever (2006) bir yazısında, Türkiye'nin 21. yüzyılda dünyada hak ettiği yeri alabilmesinin en önemli şartının, insana doğru yatırım yapması olduğunu, Türkiye'nin, eğer küresel dünyada yerini almak istiyorsa, insana yatırım konusunda dünyada nerede durduğunu doğru saptaması ve varını yoğunu eğitime

yatırmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Eğitimde hiyerarşiyi yorumlaması dikkati çeken Yıldırım (2010) da, ilgili yılda yaptığı çalışmada, Türkiye'de eğitim sisteminin oldukça merkezi yapıda olduğunu, Türkiye'de merkezi yönetimdeki bazı yetkilerin okullara ve yerel yönetimlere aktarılmasında yarar olduğunu belirtmiştir. Bu durumun karar sürecine katılımın sağlanması, alınan kararların uygulanabilirliğini arttıracak ifade etmiştir.

2. AB'nin Türkiye'den Beklediği Değişikliklerin MEB'inin Stratejik Planında Ele Alınma Durumu Nedir?

Bu alt probleme yanıt vermek üzere 2011, 2012 ve 2013 AB İlerleme Raporlarındaki olumsuz tespitlerle MEB 2010-2014 Stratejik Planı'nın hedefleri tema bazlı karşılaştırılmış ve Tablo 4 olarak somutlanmıştır. AB ilerleme Raporlarındaki tespitler Stratejik Plan ile karşılaştırılırken, Raporlardaki olumsuz tespitlerin toplam içindeki yüzdeleri temalara göre bulunmuş, AB'nin o temaların işlevliliğine ait olumsuz ifadeleri yüzdesel olarak saptanmıştır. Daha sonra aynı tema başlıklarının MEB 2010-2014 Stratejik Planında

Yeni Türkiye

Tablo 4: AB'nin Türkiye'den belediği değişikliklerin MEB'inin Stratejik Planında ele alınma durumu

Temalar	Olumsuz Bulgu Sayısı	Olumsuz Bulgu Yüzdesi (%)	MEB'in Stratejik Planında Ele Alınma Durumu	
			İfade sayısı	İfade Yüzdesi (%)
Hayat Boyu Eğitim	5	14,70	7	18,42
Eğitime Yatırım	3	8,82	5	13,15
Mesleki Eğitim	4	11,76	7	18,42
Eğitimde Kalite	3	8,82	1	2,63
Dezavantajlı Gruplar	9	26,47	6	15,78
Üniversitelerin İşlevliliği	2	5,88	0	0
Gençlik Programlarına Katılım	2	5,88	6	15,78
Okul Öncesi Eğitim	2	5,88	3	7,89
Okul Terki	1	2,94	3	7,89
Ulusal Ajans'ın İşlevliliği	1	2,92	0	0
Eğitim Sistemi ve Hiyerarşik Yapı	2	5,88	0	0
Toplam	34	100	38	100

hangi frekansta ele alındığı tespit edilmiş ve verilen önem yorumlanmıştır.

Her bir ilerleme raporu bir önceki yılı incelediğinden; 2011, 2012 ve 2013 ilerleme raporları, 2010-2014 Stratejik Plan'ın 2010, 2011 ve 2012 yıllarındaki hedeflerin gerçekleştirilebilme durumunu ortaya koyabilmektedir. Dolayısı ile bu yıllarda İlerleme Raporlarında ifade edilen olumsuz görüşler bize, Stratejik Hedeflerin ilgili yıllar itibariyle temasal hedefleri tutturmadaki başarısızlık durumunu gösterebilmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde; AB İlerleme Raporlarında "Eğitimde Kalite" teması % olumsuz ifade ile öne çıkarken, MEB'in Stratejik Planında bu temaya %2,63 düzeyinde bir önem verildiği görülmektedir. İlerleme raporundaki tespitin yüzdesel fazlalığına rağmen stratejik raporda az yer verilmiş olması Türkiye'nin eğitimde kalite sorununu çözmediği gibi bir sonuca götürebilir. Oysa bu aldatıcı bir sonuç olacaktır. Zira Sağlam, Özdoğan ve Çıray (2011) yaptıkları çalışmada, Türkiye'de eğitim kalitesinin düşük olduğunu ve eğitim kalitesini artırmak için AB üye ülkelerinde olduğu gibi yaşam boyu öğrenme ile ilgili çalışmalara üniversitelerin de desteğiyle gerekli özenin gösterilmesi gerektiği, her yaş grubundan insanın yaşam boyu öğrenme sürecinden

yararlanmasının gerekli olduğu analizinde bulunmuşlardır. PISA sonuçları da eğitimde kalite hakkında bize ışık tutabilmektedir. 2012 yılında medyada "Türkiye Eğitim Kalitesinde Son Sıralara Demir Attı" adlı başlıkla yer alan PISA sonucu, 65 ülke arasından ilk 40'a giremediğimizi vurgulayarak, dikkatleri eğitimde kalite temasına çekmiştir.

"Dezavantajlı Gruplar" teması AB İlerleme Raporlarında % 26,47 olumsuz ifade ile ele alınırken, MEB'in Stratejik Planında bu temaya % 15,78 düzeyinde önem verildiği görülmektedir. Türkiye bu konudaki sorununu varı yarıya çözmüş gibi gözükmemektedir. Oysa Milli Eğitim Bakanlığı (2007)'nin sunduğu raporda da; okul dışında kalan çocukların yaklaşık üçte ikisinin kız çocuğu olduğu, kırsal kesimde oranların kentsel kesimden daha yüksek olduğu; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki çocukların, çalışan çocukların, özürli çocukların, kentsel kesimlerin yoksul semtlerindeki çocukların ve göçer çocukların okuldan yoksun kalma olasılığının diğer çocuklardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dünya Bankası ve MEB verilerinden hareketle yapılan çalışmada da, Türkiye'nin eğitime erişim ve eğitimde cinsiyetler arası eşitliği sağlama konularında

benzer sayılabilecek ülkelerin gerisinde olduğu bulgulanmıştır.

Bunlarla birlikte AB İlerleme Raporlarında, temasal düzeyde “Üniversite İşlevliliği” başlığı için % 5,88 olumsuz ifadeye yer verilirken, MEB Stratejik Planında bu temaya % 0 düzeyinde önem verildiği görülmektedir. Sanki bu konuda bütün sorunlar çözümlenmiş gibi gözükmemektedir. Oysa artan üniversite sayıları ve bu durumun getirdiği eğitimde yetersizlik sorunsalı, üniversitelerin bilim yuvası olma amacına gölge düşürmektedir. Bu sonuç, üniversitelerin başlıca amacı olan; bilimsel bakış açısı çerçevesinde bilgi üretmeyi problemli hale getirmektedir. Doğan (2013)’m yaptığı çalışmanın verilerine göre de; yeni kurulan üniversitelerin en önemli sorunu kurumsallaşmanın olmamasıdır. Bu sorunu fiziksel yetersizlikler ve nitelikli öğretim elemanı yetersizliği gibi sorunlar takip etmektedir. Acar (2012) da yaptığı çalışmada, üniversitelerde yeniden yapılanmanın adliye - 366 tinden bahsetmiş ve üniversitelerin sorunlarını ortaya koymuştur. Bu sorunları; aşırı merkeziyetçi, tek tipçi, ideolojik kontrolcü YOK Yasası, öğretim üyelerinin cazip olmayan maddi durumu, kalitesizleri ayıklayacak, verimliliği ödüllendirecek bir sistem eksikliği, düşünce, ifade ve araştırma özgürlüğü, Rektör atamalarının seçime bağlanmış olması, yetki-sorumluluk dengesizliği, nitelikli eleman sorunu, fiziksel altyapı ve finansman imkânlarının yetersizliği ve uluslararası standartlara uyumsuzluk, dışa açılma ve kurumsallaşma sorunu olarak başlıklandırmıştır.

“Ulusal Ajans’ın İşlevliliği” teması AB İlerleme Raporlarında % 2,92 olumsuz ifade ile ele alınırken, MEB’in Stratejik Planında bu temaya % 0 düzeyinde önem verildiği görülmektedir. “Eğitim Sistemi ve Hiyerarşik Yapı” teması da AB İlerleme Raporlarında % 5,88 olumsuz ifadeyle yer alırken, MEB’in Stratejik Planında bu temaya % 0 düzeyinde ağırlık verildiği görülmektedir. Türkiye bu konuda da sorunlar yumağındadır. Bir türlü sonlanmayan ve bilimsel hukuka aykırı yasal belge değişiklik ve düzenlemeleri bile bunu kanıtlayabilir. Nitekim Yıldırım (2010) da, ilgili yılda yaptığı çalışmada, Türkiye’de eğitim sisteminin oldukça merkezi bir

yapıda olduğunu, Türkiye’de merkezi yönetimdeki bazı yetkilerin okullara ve yerel yönetimlere aktarılmasında yarar olduğunu belirtmiştir. Bu durumun karar sürecine katılımın sağlanmasını, alınan kararların uygulanabilirliğini arttıracakım ifade etmiştir. Ayrıca Özden (2005), eğitimde yeni değerlerin, okulların yapı ve işleyişini karakterize eden hiyerarşik ve bürokratik yapının yerini, daha çok yerinden yönetilen ve profesyonel kontrolün egemen olduğu bir yapıya terk etme zorunluluğu oluşturduğunu ifade etmektedir. Çünkü hiyerarşik yapının eğitimde kaliteden çok, mevzuatın yerine getirmeye odaklanması, otoritenin daha az hiyerarşik fakat daha çok profesyonel bir akış seyretmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Eğitim sisteminde yapılan ani ve pilot uygulama yapılmaksızın hayata geçirilen değişiklikler de, eğitim hayatım olumsuz etkilemektedir. 4+4+4 sistem değişikliğiyle gelen uygulama; veliler, öğrenciler ve eğitimciler arasında anlam kargaşasına yol açmış ve programların sistematik değişimden ziyade nitel ve nicel yönden ciddi sorunlara neden olmuştur. Ayrıca bu sistem değişikliği, Türkiye’nin laik eğitim sistemine gölge düşürebilmesi açısından da tartışmalara neden olmuştur. Zira 4+4+4 eğitim sistemi ile birlikte ortaokullar, imam-hatip ortaokullarının yeniden açılmasıyla, ortaokul ve imam-hatip ortaokulu olarak ikiye ayrılmıştır.

“Hayat Boyu Eğitim” teması AB İlerleme Raporlarında % 14,70 olumsuz ifadeyle ele alınırken, MEB’in Stratejik Planında bu temaya % 18,42 düzeyinde önem verildiği görülmektedir. Hayat boyu eğitime AB İlerleme Raporlarında getirilen olumsuz eleştirilerin varlığı, ne yazık ki Stratejik Planda gözetilen hedeflerin istenilen boyuta getirilemediğinin bir göstergesidir. Duranlıoğlu (2013) da, Türkiye’nin AB’ye uyumunu sağlarken geliştirilmesi gereken yaşam boyu öğrenme

stratejilerinde ve Avrupa Eğitim Alanına katılımında ve katkısında önemli sorumluluklar üstlenmelerinin elzem olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan sistem değişiklikleri ile ortaya çıkan eğitime devam durumundaki kesintiler, dezavantajlı grupların varlıklarını devam ettirmeleri ve okul terki yüzdeleri de bize, hayat boyu eğitimin istenilen seviyeye getirilemediğinin bir kanıtı olmaktadır. Bağcı (2011) da yaptığı tespit ve önerilerde; yaygın bir yetişkin okuryazarlığı sorunu olduğunu, sınıflar -cinsler- bölgelerarası eşitsizliklerin hızla derinleştiğini, toplumsal ayrışmanın eğitim alanından beslendiğini, töre cinayetleri ve kan davalarının gündemden düşmediğini, kendisine benzemeyen herkese düşman gözüyle bakan genç bir kuşağa sahip ve giderek muhafazakârlaşan bir Türkiye'nin oluştuğunu belirterek; salt işgücü ihtiyacını karşılamak üzere bir yaşam boyu eğitim politikası geliştirilmesinin doğru olmadığını vurgulamıştır. Türkiye'nin, eşitlikçi ve özgürlükçü eğitim fikirlerini, kendine özgü bir aydınlanma perspektifiyle harmanladığı yaşam boyu eğitim politikalarına ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur.

"Eğitime Yatırım" teması AB İlerleme Raporlarında % 8,82 olumsuz ifadeyle ele alınırken, MEB'in Stratejik Planında bu temaya % 13,15 düzeyinde önem verildiği ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, AB İlerleme Raporlarında getirilen olumsuz eleştirilerin varlığı, başarısız hedefler göstergesini oluşturmaktadır. Nitekim Ülsever (2006) de bir yazısında, Türkiye'nin eğitime yatırımda istenilen düzeyde yer alamadığını; 21. yüzyılda dünyada hak ettiği yeri alabilmesinin en önemli şartının, insana doğru yatırım yapması olduğunu, Türkiye'nin, eğer küresel dünyada yerini almak istiyorsa, insana yatırım konusunda dünyada nerede durduğunu doğru saptaması ve varını yoğunu eğitime yatırmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Kuşkusuz bu, eğitimin GSMH ve GSYH içerisinde istenilen payı alabilmesi, eğitime yatırımda öncü ülkeleri kendine örnek alması ve yatırım kalemlerini doğru belirlemesi ile olabilir.

"Mesleki Eğitim" teması AB İlerleme Raporlarında % 11,76 olumsuz ifadeyle ele alınırken, MEB'in Stratejik Planında bu temaya % 18,42 düzeyinde

önem verildiği görülmektedir. Yapılan olumsuz eleştiriler,

MEB Stratejik Planında mesleki eğitim temasına yönelik hedeflerin yeterince gerçekleştirilemediğinin bir dışavurumu olmaktadır. Nitekim Tuncer (2006), öğretmenlerin büyük çoğunluğunun uygulanan mesleki eğitim politikasından rahatsızlık duymakta oldukları saptamasını yapmıştır. Diğer yandan neredeyse her gün gazetelere yansıyan iş ilanları ve meslek insanı çalışanların "eleman bulamıyoruz" nidaları bu saptamayı desteklemektedir.

"Gençlik Programlarına Katılım" teması AB İlerleme Raporlarında % 5,88 olumsuz ifadeyle ele alınırken, MEB'in Stratejik Planında bu temaya % 15,78 düzeyinde önem verildiği analiz edilmiştir. Bu ilginç bir bulgudur, Türkiye başarılı olmasına rağmen neden hala gençlik programlarına katılımı he- 367 def olarak koymaktadır? Bununla ilgili küçük birkaç gözlem ve okuma Türkiye'nin eğitim adına AB'den anladığının neredeyse sadece bu olduğu sonucuna götürmektedir. Yani aslında bu tür programlar aracılığıyla ancak yurtdışına çıkabilen eğitim personeli ve öğrenciler bunun devam etmesini talep etmektedirler. Bu da stratejik plana yansımaktadır, o kadar.

"Okul Öncesi Eğitim" teması AB İlerleme Raporlarında % 5,88 olumsuz ifadeyle ele alınırken, MEB'in Stratejik Planında bu temaya % 7,89 düzeyinde önem verildiği saptanmıştır. Benzer bir tablo bu başlık için de karşımıza çıkmakta, okul öncesi eğitimde istenilen düzeyin yakalanamadığını bizlere sunmaktadır. Sonuca paralel olup, Yıldırım (2008) tarafından yapılan bir araştırma da, bulgulara ek olarak, Türkiye'de okul öncesi eğitim sisteminin Avrupa Birliği ülkeleriyle yapı bakımından benzerlik göstermesine rağmen okullaşma oranı açısından oldukça farklılaştığını, çünkü Türkiye'de okulöncesi

okullaşma oranının oldukça düşük olduğunu saptamıştır.

“Okul Terki” teması AB İlerleme Raporlarında % 2,94 olumsuz ifadeyle ele alınırken, MEB’in Stratejik Planında bu temaya % 7,89 düzeyinde önem verildiği bulgulanmıştır. Ne yazık ki bu göstergelerle, Stratejik Planın hedef gerçekleştirilebilirlik bakımından olumsuz yorumlara maruz kaldığı saptanabilmektedir. Taylı (2012), Türkiye’de okulu bırakma sorununun ihmal edilmesinin, bu sorunun boyutları hakkında fikir sahibi olmak adına değişik çalışmaların yürütülüyor olmasının büyük bir kayıp olduğunu belirtmiştir. Gökşen, Cemalcılar ve Gürlesel (2012) de ilköğretimde ve Toprakçı (2011) da ortaöğretimde okul terkinin önemli bir sorun olduğunu saptamışlardır. Okul terki ile yaptığı çalışmasında Bülbül (2012), Türkiye’de okul terkinin azımsanamayacak boyutta olduğunu, yükseköğretim açısından öğrencilerin ve öğretim üyelerinin okul terki nedenleri olarak 368 akademik uyum sorunları ve maddi sıkıntılar üzerinde sıklıkla durduklarını görmüştür.

Stratejik Plan’da yüzdesel olarak bir temanın daha çok üzerinde duruluyor olması, maalesef o alana daha çok ilgi gösterildiğinin bir kanıtı olamamaktadır. Nitekim Stratejik Plan’da % 15,78 ele alınma yüzdesiyle 2. sırada yer alan “Dezavantajlı Gruplar”, AB ilerleme Raporlarında % 26,47 ağırlıkla olumsuz ifade içererek ilk sıraya yerleşmiştir. Buna rağmen Stratejik Plan’da % 2,63 ele alınma yüzdesiyle son sırada yer alan “Eğitimde Kalite” başlığına, AB İlerleme Raporlarında % 8,82 düzeyinde olumsuz yargı getirilmiştir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç, önemli olanın Stratejik Plan’da konular itibarıyla ağırlık verip hedefler belirlemek değil, o hedefleri uygulamaya geçirmek olduğudur.

Sonuç ve Öneriler

Avrupa Birliğine katılımın özellikle Türkiye’ye katkı getirici yönleri bakımından önemi ona uyum açısmadan yapılacakları sözde değil özde bir hale getirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde araştırma bulguları

temelinde elde edilen sonuçlara ve hemen ardından da o sonuç temelinde uygulamacı ve araştırmacılara önerilere yer verilmiştir.

Eğitime yatırım temasına, her ne kadar Stratejik Plan’da önemli ölçüde yer verilse de, AB İlerleme Raporlarında olumsuz eleştiriler öne çıkmaktadır. Eğitime yatırım, GSMH ve GSYH içerisinde istenilen seviyeyi alamamıştır. Eğitime yapılan yatırımın artması ve ihtiyaçları karşılar boyuta gelmesi gerekmektedir.

Eğitim kurumlarının arttırılması, eğitim kalitesinin bir güvencesi olamamaktadır. Eğitimde kalite temasına, AB İlerleme Raporlarında olumsuz eleştiriler ağırlıktadır. Varlığı süren ve yeni açılan eğitim kurumlarının eğitim kalitesinin kontrolünün düzenli bir şekilde yapılması ve Stratejik Plan’da ve uygulamalarda bu konuya gereken önem verilmelidir.

Dezavantajlı grupların eğitiminin standartların altında olması, yıllardır süregelen bir açmazdır. Nitekim AB İlerleme Raporlarında da olumsuz eleştiriler ağır basmaktadır. Avantajlı gruplar karşısında kalınan bu durumun devam etmesi, kültürel boyutta parçalanmaya sebebiyet verecektir. O yüzden dezavantajlı grupların içinde bulundukları olumsuzlukların analiz edilip çözümlenmesi konuları, Stratejik Plan’da ve uygulamalarda önemle üzerinde durulması gereken konular olmalıdır.

Üniversitelerin işlevliliği başlığı, AB İlerleme Raporlarında olumsuz seyir izlemekte olup, Stratejik Plan’da bu alana değinilmemektedir. Üniversiteler özerk düşünce yapışma sahip olmalı, araştırma konularına kısıtlama getirilmemelidir. Özgür düşünen bireylerin, küresel düşünebilmesi ve AB eğitim politikalarına uyum sağlayabilmeleri daha olasıdır.

[https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=vweb&cd=7&cad=rj&ved=0CGEQFjAG&url=http%3A%2F%2Fhome.anadolu.edu.tr%2F~mduranlioglul%2FEstony+a%2520_2%205C3%25A7eviri_metnil%25B1/o255D%2520yar%25C4%25B1m2.doc&ei=S3X2UoiGLseS7Qb2nIDADA&nusg=AFQjcCNH8gkM77qpPRFURvm-mg2SMVfhkNQ&sig2=OtoGrsYVMShN5WSYrzvPGPA\]](https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=vweb&cd=7&cad=rj&ved=0CGEQFjAG&url=http%3A%2F%2Fhome.anadolu.edu.tr%2F~mduranlioglul%2FEstony+a%2520_2%205C3%25A7eviri_metnil%25B1/o255D%2520yar%25C4%25B1m2.doc&ei=S3X2UoiGLseS7Qb2nIDADA&nusg=AFQjcCNH8gkM77qpPRFURvm-mg2SMVfhkNQ&sig2=OtoGrsYVMShN5WSYrzvPGPA)

- Elveren, Yavuz ve Mehmet Ali Elveren (2011), Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Türkiye'de Bilim ve Eğitim Politikaları: Hayat Boyu Öğrenme Programının Bir Değerlendirilmesi, [İnt(TT):22.05.2013: [http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/11\(3\).PDF](http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/11(3).PDF)]
- Europa (2010), The history of the European Union, [İnt(TT): 08-02-2014: http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm. 25 Aralık 2010]
- Gediklioğlu, T. (2005), Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 66- 80.
- Gökşen, Fatoş; Zeynep Cemalcılar ve Can Fuat Gürlelel (2012), Türkiye'de ilköğretim Okullarında Okul Terk ve izlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar, [İnt(TT): 21.05.2014: <http://spm.ku.edu.tr/wp-content/uploads/pdf/okulterk.pdf>]
- Gültekin, Mehmet ve Şengül.S Anagün (2006), Avrupa Birliğinin Eğitimde Kaliteyi Belirleyici Alan ve Göstergeleri Açısından Türk Eğitim Sisteminin Durumu, [İnt(TT):08-02-2014:http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&anO=67435_71d661dc46f855ad91689644248ce208&?]
- Kurşunlu, Elif (2004), Avrupa Birliği Mükte- sebatının Uygulanması Çerçevesinde idari Kapasite", ABGS Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Maya, İlknur Çalışkan (2006), AB Sürecinde Türkiye İle AB Ülkeleri Eğitim İstatistiklerinin Karşılaştırılması, [İnt(TT): 22.05.2013: http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2006_cilt4/sayi_4/375-396.pdf]
- MEB (2007), Reformun Onuncu Yılında Eğitim: Mevcut Durum ve Öneriler, [İnt(TT): 20.05.2013: <http://hayatboyu.meb.gov.tr/files/20120309104556.pdt>]
- Özden, Yüksel (2005), Eğitimde \eni Değerler, [İnt(TT): 20-05 2014, <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/16112007115837E%C4%9Fitimde%20Yeni%20De%C4%9Ferler.pdf>]
- Sağlam, Mustafa; Fatma Özüdoğru; Funda Cı- ray (2011), Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri, [İnt(TT): 09-02-2014: <http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=70&cad=rj a&ved=0CJYCEBYwHTgo&url=http%3A%2F%2Fefdergi.yyu.edu.tr%2Fmakaleler%2F>
- Şadioğlu, Nazan Çiğdem(2013), Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türk Eğitim ve Kültür Sisteminin Literatür Açısından Değerlendirilmesi, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 37 Temmuz - Ağustos 2013, [İnt(TT): 08-02-2014: <http://www.akademikbakis.org/ eskisite/37/39.pdf>]
- Şaşmaz, Aytuğ; Batuhan Aydagül; Işık Tüzün; İrem Aktaşlı (2011), Türkiye'de Din ve Eğitim: Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci. Eğitim Reformu Girişimi, Eğitimde Haklar II Projesi.
- Taylı, Aslı (2012), Eğitim Sisteminde Önemli Bir Sorun: Okulu Bırakma, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Tİnt(TT): 21-05-2014: https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CDcOFjAB&url=http%3A%2F%2Fpdrdergisi.org%2Federgi%2Findex.php%2Fpdredergi%2Farticle%2Fdownload%2F126%2F128&ei=M198U_2AGI_7OaV5YDYBg&usg=AFÖjCNH8lBrqyjn3-4b5UıDY4 vLJld6uA&sig2=XKEqy3QTx-B4f1hWRG6cA]
- Tekin, Necdet(2004), AB Sürecinde Eğitim Politikaları, [İnt(TT): 08-02-2014:<http://necdettekin.net/ ab-surecinde-egitim-politikalari/>]
- TEPAV (2006), Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde "Eğitim ve Kültür", [İnt(TT): 22.05.2013:http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271247393r9298.Avrupa_Birligi_Muzakere_Surecinde_Egitim_ve_Kultur_.pdf]
- Toprakçı, Erdal (2004), Avrupa Birliği'nin Eğitim Alanındaki Eylem Programı: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Eğitim ve Bilim Dergisi Cilt: 29, S:131, s:91.
- Toprakçı, Erdal (2011) "Prensesim Dergisi" Sivas'ta Ortaöğretimde Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşmasının Artırılması Projesi kapsamında tek sayı olarak çıkarılan dergi (Avrupa Birliği Hibe Projeleri destekli 02.02.2011-16.12.2011) www.erdaltoprakci.com.tr
- Tuncer, Murat(2006), Mesleki ve Teknik Eğitimde Meslek Standartları ve Avrupa Birliğine' Uyum Sürecindeki Yeri ve Önemi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 16, Sayı: 1 Sayfa: 181-206, ELAZIÇ.
- Tuzcu, Gökhan (2002), Avrupa Birliği'ne Geçiş Sürecinde Türk Eğitiminin Planlanması. Milli Eğitim Dergisi, 155-156.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2011),Türkiye AB ilişkilerinin Tarihçesi, [İnt(TT): 13-04-2013: <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=4>]
- Ülsever, Cüneyt (2006), AB Sürecinde Eğitim, [İnt(TT): 08-02-2014: <http://www.hurriyet.com.tr/ya-zarlar/4382629.asp>]
- Yıldırım, Ali ve Haşan Şimşek (2011), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,8.Baskı,Ankara.
- Yıldırım, M. Cevat (2008), Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. C-7,S:25, s: 91
- Yıldırım, M. Cevat (2010), Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Eğitim Sistemlerinin Yönetim Yapısı, Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt: 18, No:2, s: 584